

Skradikveiten mot øst (revet 1955)

Larsen

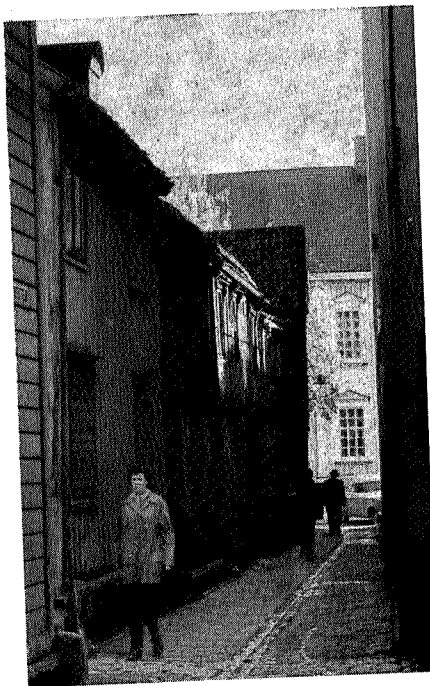
VEITENE VÅRE

Av Wilhelm Swensen

Enten en hører hjemme i Trondheim eller kommer som besøkende, er det den åpne rommeligheten i gatene som fester seg i sinnet. Som en stjerneplass ligger Torvet og sender sine stråler mot de fire verdenshjørner. Munkegatens fornemme forløp opp til Domkirken og det åpne blikket mot fjorden med Munkholmen følger sør- og nordretningen, Kongens gate i østretningen har nærmest utforming av plass og friskes opp ved Vår Frue kirkes faste og trivelige tårn og det lille muntre tårnet på det gamle rådhuset. Vestover løper den brede gaten i en fornem linje, samtidig med at høydeforskjellen mellom sør- og nordsiden er jevnet ut ved en liten skråning. Hvor tung og alminnelig ville ikke gaten blitt om terrenget var skåret ned, rett inn til husene. Dronningens gate har den samme myke linjen i forløpet mot vest fordi eidet mellom elven og fjorden knipes sammen. Vakrest er kanskje Kjøpmannsgaten med de forskjellige høydene i gateplanet — øverst rekken av kjøpmannshus, nederst bryggerekkenes godmodige og velnærede lagerhus. Mellom disse kontrastene løper den fine gresskledd skråningen med den høye trerekken som markering av gateforløpet.

Rommeligheten i gatene ved Torvet blir forsterket ved den lave bebyggelsen. Det er den som gir byens tone selv om det idag raker opp det ene nybygget etter det andre. De små og faste husene holder sammen i rekke og angir målestokken.

Vi har ikke noen by som kan måle seg i pompøst gateanlegg.

Ravelsveiten

Larsen

Trondheimsgatenes bredde har imponert siden anlegget, la oss vokte på at de ikke trykkes for hårdt sammen av de nye bygningenes krav til høyder.

Det er merkelig at den pom-pøse reguleringen kunne gjennomføres tilsynelatende uten større motstand. Vel var byen skremt av den uhyggelige brannkatastrofen i 1681, og de fleste innså nok nødvendigheten av bredere gater. Det hadde forresten byen gjort knapt hundre år tidligere etter en slem brann. Brev med ydmyk bønn om å få lage enkelte gater bredere ble sendt kongen. For Kristian den 4de må et slikt brev ha vært som en gave. Svaret ble ikke

alene imøtekommende, men ble gitt med detaljer som røper sterkt lokalkjennskap hos kongens rådgivere. Men dette gjaldt bare en liten del av byen. Storplanen som ble utarbeidet av general Cicignon kom i en tid hvor enevollsmaktens bud var begynt å gjøre sin virkning. Sammen med forståelsen av den brannrisiko som de smale gatene innebar kan det ha virket, så rekvisisjon av grunn til gater gikk stillferdig. Men fast eiendom er nå ikke noe som folk så lett gir fra seg.

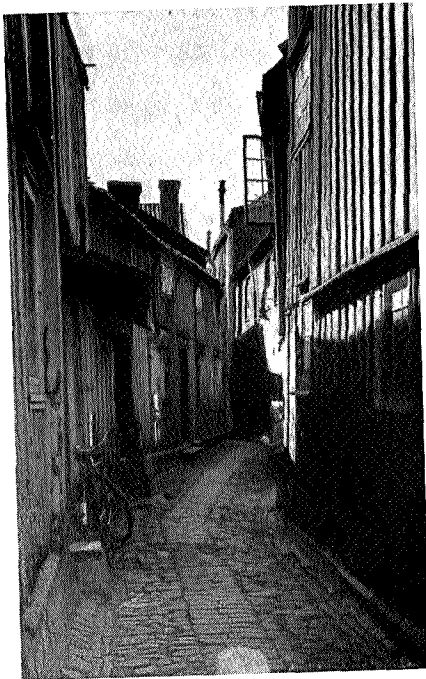
Det heter i Olav Trygvasons saga at folk tok til å knurre, «så som trønderne var vante til over alt, som er dem imot». Siden sagatiden er det neppe større endring å merke i slik egenskap. Men merkelig nok hører en ikke større til knurringen når det gjelder Cicignons regulering. Noen alminnelig gateutvidelse var det ikke. Det var middelalderbyens utslettelse. Og denne utslettelse var så

grundig, at selv de betydelige minnesmerker som kunne gitt den historiske linje i byens utvikling, ikke mere er å finne — knapt nok i navnebetegnelse.

Kanskje knurret de i veitene? For der var det ikke mange som kunne avstå selv en tomme jord, enten det var av samfunnsmessige hensyn eller ved krav fra en nabo som ville ha bedre innkjørsel.

De smale sprekkene i kvartalene som i Trondheim har fått navnet veiter er noe eget for byen. Middelalderen hadde slike smale adkomstveier mellom eiendommene, og de trønderske veitene har sikkert sin forbindelse med de synsmåter som gjorde seg gjeldende i oppbygningen av middelalderbyen. Men de sterke omlegninger av byplanen har knapt levnet noe som er sikkert bundet til middelalderplanen blant veitene. De hårde brannene har slettet ut sporene, og fra krokete gjeterstier er eiendomsgrensene rettet opp til vi har fått de lange rette og stramme veitene med empirehusene. De renslige små portalene og den ytterst enkle arkitekturen er beundringsverdige i sin nøkterne form, en miniatyrgate med verdighet og hygge.

Den merkeligste veiten som var levnet, var Skradikveiten mellom Prinsensgate og Gjetveita, en krocket, mystisk liten passasje. Bredden var vel også den minste selv blant veiter å regne, og bebyggelsen ga den smale gangen et pittoresk og malerisk uttrykk. Midt i passasjen lå en gammel bygning med navnet «Senuppen», et velformet hus, som med friere beliggenhet ville vakt oppmerksomhet. En slik utforming av et hus mot en trang og mørk veit forteller om den vurdering tidligere tider har nyttet i sitt syn på en slik krocket forbindelse som Skradikveiten. Forfall av bygningene hadde redusert både veiten og eiendommene sterkt. Det følte sikkert som en lettelse da rivningen av strøket ble satt igang. Tross den sørgelige tilstand som husene oppviste og dermed åpnet veien til rivning, eide Skradikveita en sjarme som ikke kan gjenskapes. Sammen med rivningen av denne vår mest maleriske og kuriøse veit falt også en veistump som løp inn fra Gjetveita noe nærmere Dronningens gate — en blindveit som var en kontrast til Skradikveita. Den siste kunne vel adri få et solgløtt ned til brostenene, de skarpe kontraster mellom lys og skygge kunne blende den som våget seg inn på den spennende vandring inn i en dickenssk uhyggesverden. Blind-

Skradikveiten mot vest

Larsen

veita virket lys og renslig, vennlig og velstelt. Ennå står hjørnehuset nr. 4 som mangen vandrer der holder av de rare veitene våre, har fått et gløtt inn i. Det høye plankegjerdet mot veiten hindrer ethvert innsyn, men åpnes porten møter øyet et veld av blomster, en sydlandsk farveglede som kan ta pusten fra en. Det er ikke jord for blomster på den trange lille gårdsplassen. Men blomsterkasser og krukker har gjort det levelig for dette blomsterflor. Erindringen for hver den som har sett inn i den intime lille haven vil stadig være levende, selv om huset må falle for vår tids krav.

Gjetveita bærer et navn som antyder at den fra gammelt har

vært nær byens ytterkant. Her er vel creaturene ført til og fra beite på løkkene. Idag er Gjetveita forbindelsen bak eiendommene mot Munkegaten mellom Dronningens gate og Olav Trygvasons gate. Men i virkeligheten fortsetter den sitt løp nesten rettlinjet, først som Bersvendsveita mellom Dronningens og Kongens gate og videre fra Kongens gate til Erling Skakkes gate under navn av Danielsveita. Bare Gjetveita har bevart noe av sin gamle tone. Begge de to øverste veitene har nyere preg, selv om øvre del av Danielsveita har den muntre veksling av småhus som er så karakteristisk for veitene. At det også kommer inn en tverrgående veit fra Prinsens gate bidrar til å skape det egenartede lysforhold og de vekslende bilder som tar bort noe av ensformigheten i en slik lang, smal veit.

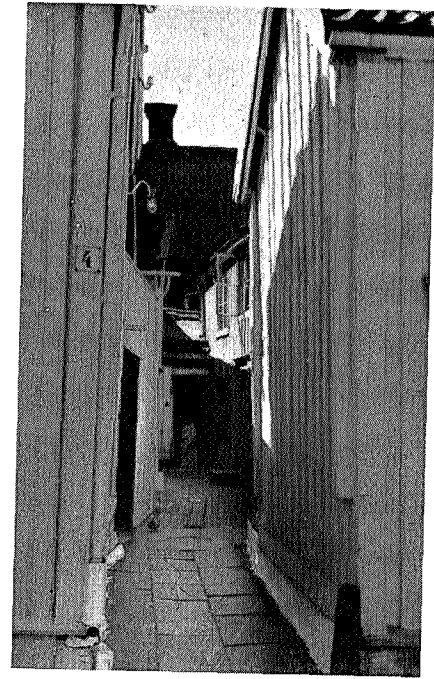
Naturlig nok er det en sammenheng mellom utformingen av veitenes hus og selve veiten som gateforbindelse.

De rette og nøkterne veitene som er oppstått sammen med gateanleggene etter brann i 1840-årene har en militær stramhet. Husenes varianter av hyggelig utstyr i porter og portaler og den utrolig sikre utformingen av disse små bygningene skaper en stadig skiftning av bildet så en vandrer aldri kjedes om veiten synes demonstrativt hård i linjene. Den lange Holstveita er et godt eksempel på dette, men også her lives bildet opp av de tverrgående småveitene.

Partiet sønden for Fjordgaten har en del veiter i vekslende utformning, mørkere både i farve og anlegg enn veitene mellom Kongens og Dronningens gate, mens de små veitene som løper ut i Kjøpmannsgaten er så korte, at lyset får fylt dem. Den lange smale veiten som bærer navnet Krambodgaten er vel en av de eldste gateløpene vi har bevaret, så dens fysiognomi står som et mellomstadium av gate og veit.

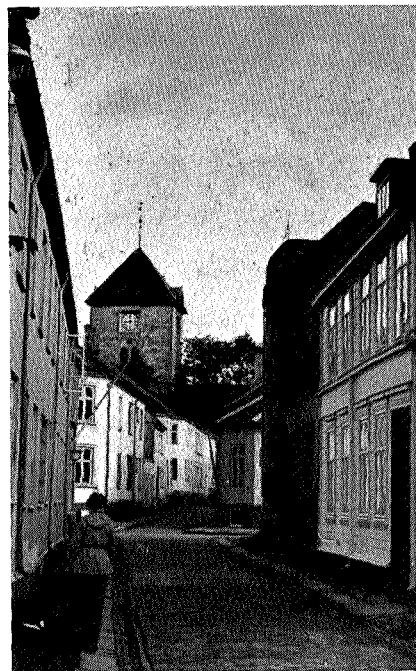
Den veit som idag synes mest egenartet er St. Jørgensveita som løper fra Bispegaten ned mot Vår Frue kirke, og som har berikelsen av kirketårnet i bildet. Hele kvarteret som gjennomskjæres av denne morsomme og maleriske veiten er oppstått etter brann, og husene er muret i teglsten. Den lave husrekken makter å holde målestokken nede så veiten ikke virker trang, og hele den lange veiten som ellers mangler en trerekke som vegg mot Rådhusparken, har livlige og skiftende bilder. Men veitene med trehusene er vel byens egentlige og sanne bilde.

Det er kontrasten mellom de svære, brede gatene fra Cicignons

Blindveiten fra Geitveiten

Larsen

St. Jørgensveiten

Larsen

mektige barokkplan og veitens sammentrykte årer som gir bildet av Trondheim idag. Og gjennom slektsledd etter slektsledd har veitene fått være med til å preke trøndersk lynne. Knapt noe sted som i veitene har den trønderske humor funnet så rik grobunn. Fra hus til hus kan gjenboerne følge dagens liv og virke hos hverandre. Hva har ikke denne sammentrengte tilværelse fremmet av evne til å omgås hverandre, av tålmod og tilbakeholdt ergrelse. Hva har det ikke vært krevet av mødre for å greie opp med ungflokken i et slikt lite samfunn som veiten dannet. Og hva har ikke veiten selv bidradd til oppdrift hos den

som ville hevde seg, og hemmet den hvis sinn ikke maktet å heve seg opp over trangheten. Beundringsverdig er det å se den hygge og trivsel som er skapt ut av de små husene.

Kan vi bevare veitene våre? Den nye reguleringsplanen angriper dem ikke, det er praktiske fordeler ved disse småforbindelser som en ikke uten videre kan ta bort uten å skade menneskenes trivsel. Det er innviklede eiendomsforhold som nok skulle få trønderne til å knurre høylydt om man overskred grensene.

Den egenart som veitene er i bybildet er turistmessig en attraksjon og vil vel ennå få leve med og skape kontrast til de rommelige sentrumsgatene. Fremtiden vil kanskje forstå å holde sin hånd over et trekk i bybildet som ennå står som smilerynker i Trondheims gamle og trivelige ansikt.

MØTE MED HJORTENES KONGE

Av Fredrik Bødtker Lund

*Mellom hvite bjørkestammer
kledd i høstlig gule flammer
skrider den med stolte spir
i sitt kneisende gevir
langsomt frem med løftet hode
og med urtidrus i blodet.*

*Skogen tier, da den stanser
dirrende med alle sanser
samlet i den ville sang
som skal stige mot det sprang
livet selv til slutt vil kreve,
forat stammen skal få leve.*

*Mørk og veldig ruver nakken
verdig hevet over bakken.
Halsen svulmer strukket lav,
meislet som i stivnet trav.
Skarpe, rappe klovers iver
mosen utålmodig river.*